

Тема 10. ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ, ЇХ ЗАПОБІГАННЯ

Постанова Кабінету Міністрів України №1099 від 1998р “Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій” затверджено “Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій”.

Надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об’єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей або значних матеріальних втрат.

Надзвичайна ситуація (НС) – це спричинена джерелом небезпеки ситуація, за якої на певній території, акваторії чи господарському об’єкті порушуються нормальні умови життя та діяльності людей, виникає загроза їх життю чи здоров’ю, завдається шкода об’єктам економіки, особистому майну чи природному довкіллю.

Загальні ознаки надзвичайної ситуації:

- наявність або загроза загибелі людей чи значне погіршення умов їх життєдіяльності;
- заповдіння матеріальних і економічних збитків;
- істотне погіршення стану довкілля.

До надзвичайних ситуацій, як правило, призводять аварії, катастрофи, стихійні лиха та інші події, такі як епідемія, терористичні акти, збройні конфлікти тощо. Деякі вчені розглядають виникнення НС як наслідок загострення суперечностей між суспільством і природою, пов’язане із занадто великими масштабами впливу людства на природне середовище. Пояснюється це швидким зростанням населення Землі, розширенням господарської діяльності, різким збільшенням енергоспоживання та використання інших природних ресурсів. Інші пов’язують НС із обмеженістю знань людства про навколишній світ, що нерідко не дозволяє передбачити усі наслідки реалізації тих чи інших науково-технічних рішень та проектів. Втручаючись у природу, законів якої людство ще далеко не пізнало, та створюючи все більш потужні інженерні комплекси та технічні системи, люди формують нове штучне середовище існування, закономірності існування якого їм ще недостатньо відомі. Якщо ще врахувати, що моральний та загальнокультурний розвиток цивілізації відстає від темпів науково-технічного прогресу, то стане зрозумілим, що внаслідок цього збільшується ризик виникнення надзвичайних ситуацій.

Серед причин, які викликають НС, особливо потрібно виділити такі, як аварії, катастрофи, стихійні лиха. Ці поняття часто переплітаються, люди їх плутають.

Аварія – небезпечна подія техногенного характеру, що створює на об’єкті, або території загрозу для життя і здоров’я людей і призводить до руйнування будівель споруд, обладнання та транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю. Аварії, в залежності від наслідків (збитків) поділяються на дві категорії, а за розмірами розрізняють легкі, середні, важкі та особливо важкі аварії.

Катастрофа – велика за масштабом аварія чи інша подія, що призводить до тяжких, трагічних наслідків для людини, тваринного чи рослинного світу, змінюючи умови середовища існування.

Серед катастроф виділяють події, пов’язані із різними проявами руйнівних сил природи, які об’єднані під загальною назвою “стихійні лиха”.

Серед природних явищ розрізняють небезпечні природні явища та стихійні лиха.

Небезпечне природне явище – стихійна подія природного характеру, яка за своєю інтенсивністю, масштабом поширення та тривалості може викликати негативні наслідки.

Стихійне лихо – катастрофічне природне явище чи процес, які можуть викликати людські жертви, значну матеріальну шкоду та інші важкі наслідки.

Стихійні лиха переважно пов'язані із природними процесами і можуть бути спровоковані антропогенною діяльністю.

Відповідно до причин походження подій, що можуть зумовити виникнення НС розрізняють:

-Надзвичайні ситуації техногенного характеру: транспортні аварії (катастрофи), пожежі, вибухи чи їх загроза, аварії з викидом (загрозою викиду) небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин, раптове руйнування споруд та будівель, аварії на інженерних мережах і спорудах життєзабезпечення, гідродинамічні аварії на греблях, дамбах.

-Надзвичайні ситуації природного характеру: небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні явища, деградація ґрунтів чи надр, природні пожежі, зміна стану повітряного басейну, інфекційна захворюваність людей, сільськогосподарських тварин, масове ураження сільськогосподарських рослин хворобами чи шкідниками, зміна стану природних ресурсів та біосфери

-Надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру: пов'язані з протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування, збройні напади, захоплення і утримання важливих об'єктів, ядерних установок і матеріалів, систем зв'язку та телекомунікацій, напад чи замах на екіпаж повітряного чи морського судна, викрадення (спроба викрадення) чи знищення суден, замах на керівників держави та народних депутатів України, захоплення заручників, встановлення вибухових пристроїв у громадських місцях, зникнення (крадіжка) зброї, вибухових матеріалів, радіоактивних речовин, виявлення застарілих боєприпасів;

-Надзвичайні ситуації воєнного характеру: пов'язані з наслідками застосування зброї масового ураження або звичайних засобів ураження, під час яких виникають вторинні фактори ураження населення внаслідок зруйнування атомних і гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних речовин та відходів, нафтопродуктів, вибухівки, сильнодіючих отруйних речовин, токсичних відходів, транспортних та інженерних комунікацій.

Відповідно до територіального поширення, обсягів заподіяних або очікуваних економічних збитків, кількості людей, які загинули, за **класифікаційними ознаками визначаються такі рівні надзвичайних ситуацій:**

-локальні – коли виникає загроза для порушення життєдіяльності лише однієї особи або мікроколективу (сім'ї, виробничої бригади, пасажирів одного купе тощо);

-об'єктові – розгортаються на території об'єкта або на самому об'єкті і наслідки якої не виходять за межі об'єкта або його санітарно-захисної зони;

-місцеві – виходять за межі потенційно небезпечного об'єкта, а також у разі коли для її ліквідації необхідні матеріальні технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно-небезпечного об'єкта, але не менше одного відсотка обсягу видатків відповідного бюджету. До місцевого рівня також належать всі НС, які виникають на об'єктах житлово- комунальної сфери та інших, що не входять до затверджених переліків потенційно небезпечних об'єктів;

-регіональні – розгортається на території двох та більше адміністративних районів або загрожує перенесенням на територію суміжної області, а також у разі, коли для її

ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості окремого району, але не менш одного відсотка обсягу видатків відповідного бюджету.

-загальнодержавні (національні) – виникає на території двох або більше областей або загрожує транскордонним перенесенням.

Розрізняють також **континентальні та глобальні** (загально планетарні) рівні надзвичайних ситуацій.

ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Найбільш ефективний спосіб зменшення шкоди та збитків від надзвичайних ситуацій – **запобігти їх виникненню, а в разі виникнення виконувати відповідні до даної ситуації заходи.**

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій – це підготовка та реалізація комплексу заходів, спрямованих на регулювання безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків.

Зазначені функції запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру в нашій країні покликана виконувати **Єдина державна система запобігання і реагування** на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру (**ЄДСЗР**), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998р №98. ЄДСЗР включає в себе центральні та місцеві органи виконавчої влади, виконавчі органи рад, державні підприємства, установи та організації з відповідними силами і засобами, які здійснюють нагляд за забезпеченням техногенної та природної безпеки, організують проведення роботи із запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування у разі їх виникнення з метою захисту населення і довкілля, зменшення матеріальних втрат. ЄДСЗР складається з постійно діючих функціональних та територіальних підсистем і має чотири рівні: загальнодержавний, регіональний, місцевий та об'єктовий. Кожен рівень ЄДСЗР має координуючі та постійні органи управління.

Координуючими органами ЄДСЗР є:

- 1.на загально державному рівні: - Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій; Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення;
- 2.на регіональному рівні – комісії обласних державних адміністрацій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;
- 3.на місцевому рівні – комісія районних державних адміністрацій і виконавчих органів рад з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;
- 4.на об'єктовому рівні – комісії з питань надзвичайних ситуацій об'єктів.

До систем повсякденного управління ЄДСЗР входять оснащені необхідними засобами зв'язку, оповіщення, збирання, аналізу і передачі інформації:

- центри управління в надзвичайних ситуаціях, оперативно-чергові служби уповноважених органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення усіх рівнів;
- диспетчерські служби центральних та місцевих органів виконавчої влади, державних підприємств, установ та організацій.

До складу сил і засобів ЄДСЗР входять військові і спеціальні цивільні аварійно-рятувальні (пошуково-рятувальні) формування, які укомплектовуються з урахуванням

необхідності проведення роботи в автономному режимі не менше трьох діб і перебувають у стані постійної готовності, а також недержавні (добровільні) рятувальні формування. Залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, може існувати один із таких режимів функціонування ЄДСЗР: повсякденної діяльності, підвищеної готовності, діяльності у надзвичайній ситуації, діяльності у надзвичайному стані.

З метою ліквідації наслідків надзвичайної ситуації у мирний час може поводитися цільова мобілізація.

Ефективність функціонування систем захисту населення і територій досягається через завчасну підготовку, оперативне реагування та ефективне управління під час надзвичайних ситуацій, своєчасне відновлення життєдіяльності населення в їх зоні.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ВИРОБНИЧИХ АВАРІЙ

Виробничі аварії можуть бути різноманітними. Причинами їх можуть бути: стихійні лиха (землетруси, зсуви, повені, пожежі тощо), а також порушення технології виробництва і правил безпеки праці.

Найбільш типовими наслідками аварій можуть бути: вибухи, пожежі, затоплення, завали шахт, зараження навколишнього середовища сильнодіючими отруйними речовинами.

Під стихійним лихом розуміють таке явище природи, яке не може бути відвернуте і характеризується порушенням нормальної життєдіяльності значної групи населення, загрози для їх життя, руйнуванням чи затопленням та знищенням матеріальних цінностей. До них відносяться:

- повені;
- селеві потоки;
- урагани;
- зсуви;
- землетруси та інші.

До стихійних лих відносяться також масові лісові пожежі по тим втратам, які вони завдають народному господарству і великій небезпеці для населення, що проживає у районах, охоплених пожежами.

Крупними аваріями на промислових підприємствах вважаються надзвичайні пригоди, які викликають раптову зупинку роботи. створюють небезпеку для життя людей і можуть призвести до руйнування виробничих будівель, ушкодження чи знищення устаткування, сировини і готової продукції, а також до зараження місцевості отруйними речовинами і загазованості атмосфери. Наслідком аварій, а іноді і причиною їх можуть бути вибухи і пожежі.

Такі стихійні явища природи, крупні аварії у промисловості і на транспорті, які спричинили загибель людей, великі руйнування і знищення матеріальних цінностей, відносяться до категорії катастроф.

Крупні виробничі аварії і катастрофи можуть призводити до загибелі людей і завдавати відчутних втрат народному господарству.

Тому забезпечення безаварійної роботи підприємств слід розглядати як важливу державну справу, яка потребує повсякденної уваги керівництва. інженерно-технічних працівників. Аварії можуть трапитися на будь-яких промислових підприємствах і на транспорті, унаслідок безвідповідального відношення до своїх обов'язків усіх посадових осіб. а також робітників і службовців підприємства і недодержання ними правил безпеки праці.

Однак, найбільшу небезпеку являють собою об'єкти, що виробляють чи застосовують у технології сильнодіючі отруйні речовини, вибухо і пожежонебезпечні матеріали і продукти. Небезпечними об'єктами є також склади, бази, залізничні станції і порти, де зберігаються чи маються запаси цих матеріалів і продуктів. Аварії можуть трапитися унаслідок:

- стихійних лих;
- допущення прорахунків у проектуванні будівництві і обладнанні підприємства;
- введення в експлуатацію промислових об'єктів з великими недоробками і відступами від проектів;
- прийняттям в експлуатацію вентиляційних систем без випробування на ефективність їх роботи;
- недоробок з безпеки праці й охорони праці тощо.

Вони можуть бути також наслідком порушення технологічного процесу, несправності електропроводки і недостатнього впровадження надійних систем пожежогасіння.

Аварії виникають і унаслідок необачного поводження з вогнем.

Крім того, причинами аварії можуть бути: порушення вимог і правил техніки безпеки: низька трудова і технологічна дисципліна, відсутність належного контролю за процесом виробництва.

Аналіз причин аварій показує, що вони виникають головним чином унаслідок поганої навченості персоналу, допущеної халатності, порушень технологічного процесу виробництва і правил техніки безпеки.

Для запобігання аваріям на промислових підприємствах і транспорті заздалегідь розробляються і здійснюються організаційно-технічні заходи, спрямовані на підвищення стійкості і безаварійності роботи.

Вивчення причин виникнення аварій і всебічна оцінка ступеня їх небезпечності дасть можливість правильно визначити заходи, що до їх попередження, передбачити необхідні дії по захисту людей і зниженню втрат.

ДІЇ АДМІНІСТРАЦІЇ, ПЕРСОНАЛУ ТА НАСЕЛЕННЯ ПРИ ВИНИКНЕННІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Важливим фактором забезпечення безаварійної роботи є вивчення і суворе дотримання всіма інженерно-технічними працівниками правил і норм безпеки праці.

Основними заходами по ліквідації наслідків аварій і стихійних лих є:

- оповіщення робітників і службовців, ЦО і населення, що проживає поблизу об'єкту, екстрена евакуація;
- комплексна розвідка об'єкту на якому виникла аварія;
- рятування людей з-під завалів, із оточуючих і ушкоджених будівель і споруд;
- надання медичної допомоги потерпілим від аварії, вивіз у лікувальні установи;
- гасіння пожеж;
- локалізація аварії на комунально-енергетичних мережах, перешкоджаючих веденню рятувальних робіт;
- улаштування проїздів і підходів до місць аварій;
- руйнування ненадійних конструкцій, розбирання завалів;
- демонтаж збереженого устаткування, якому загрожує небезпека;
- організація комендантської служби.

Задача кожного працюючого на підприємстві - знати основні правила поведінки при аваріях, вміти діяти в обставинах, що при цьому склалися. Ці правила і послідовність дій треба вивчати, постійно пам'ятати і вміти практично виконувати.

В аварійній ситуації важливою задачею є оповіщення про аварію. Кожний робітник і службовець будь-якого об'єкту народного господарства повинен вміти користуватися наявними на підприємстві оповіщувачами. Кожний робітник підприємства, пов'язаний з можливою газовою обстановкою, повинен знати способи виклику газорятівників.

Для ліквідації стихійних лих, виробничих аварій і рятування потерпілих на об'єктах народного господарства у першу чергу залучаються спеціальні підрозділи (газорятівників, пожежників і т. ін.), при необхідності можуть залучатися формування цивільного захисту.

З виникненням аварій робітники і службовці, що входять до складу формування цивільного захисту, зобов'язані негайно прибути на місце збору. Робітники і службовці підприємства, що не входять до складу формувань, повинні бути також готові вести роботи по ліквідації аварії, по спасінню потерпілих на об'єктах.

Ліквідація наслідків стихійних лих і аварій може здійснюватись одночасно на всьому об'єкті або по окремих його ділянках при наявності достатніх сил і засобів. При цьому розпочинають їх у першу чергу там, де необхідно надати допомогу людям, на ділянках, які становлять найбільшу небезпеку.

Перша медична і лікарська допомога надається перш за все потерпілим, що знаходяться у шоківому стані, а також вивільнені з-під уламків завалів. Вивільнення людей з-під великих завалів проводиться з додержанням особливих заходів перестороги, їм надається невідкладна медична допомога на місці з подальшою евакуацією у лікувальні установи.

Виробничим аваріям звичайно сприяють пожежі, що створюють у деяких випадках найбільшу небезпеку. Обстановка в осередку пожежі може створитися досить складна, особливо при наявності руйнувань, завалів, порушення і навіть припинення водопостачання. Боротьба з вогнем пов'язана із рятуванням людей, якщо частина персоналу підприємства опинилася у зоні, охопленій полум'ям. Наявність у виробництві вибухонебезпечних і швидко займистих матеріалів може погіршити становище. Тому до ліквідації пожежі необхідно залучити технічний персонал підприємства, який добре знає розташування апаратури, що знаходиться під великим тиском, місцезнаходження вибухонебезпечних чи отруйних речовин, а також можливості використання стаціонарних засобів пожежогасіння.

У першу чергу локалізують і гасять ті осередки пожежі, які становлять перешкоду рятувальним роботам і створюють загрозу подальшого поширення вогню.

Особовий склад формувань пожежогасіння повинен суворо дотримуватись правил безпеки, слідкувати за станом будівельних конструкцій, що загрожують обвалом, і не допускати, щоб вогонь оточував працюючих. При сильній задимленості особовий склад, що приймає участь у гасінні пожежі, повинен діяти у протигазах і використовувати інші захисні засоби.

Пожежі впливають на людей дуже сильним психологічним ефектом. Відомо, що паніка серед людей навіть при невеликих пожежах є причиною значних жертв. Знаючи правила поведінки, людина, захоплена цим лихом, у будь-якій обстановці зможе не лише врятувати своє життя, але й надати допомогу у рятуванні інших людей, матеріальних цінностей від вогню.

При самопорятунку і рятуванні інших людей у будинках охоплених вогнем, діяти слід швидко, оскільки основною небезпекою є висока температура повітря, задимлення, можливі обвалення будівельних конструкцій. Палаюче приміщення треба долати, накрившись з головою мокрою ковдрою, цупкою тканиною чи верхнім одягом, крізь сильно задимлене приміщення слід повзти чи рухатись пригинаючись. Двері у задимлене приміщення слід відчиняти обережно, бо швидкий потік повітря викличе спалах полум'я. Ввійшовши у приміщення, де можуть бути люди, слід гукнути їх, відшукуючи потерпілих, треба пам'ятати, що діти від переляку ховаються під ліжку, шафу, забиваються у кутки, в інші місця.

Під час пожежі на людях спалахує одяг. При невеликих ділянках палаючого одягу вогонь може бути погашений шляхом збивання його курткою, рукавицею. Не виключено, що у деяких випадках люди в палаючому одязі намагаються бігти. Необхідно зупинити їх, накинувши на таких потерпілих будь-яке полотнище, щільно притуливши його до тіла потерпілого. Цим може бути досягнуте припинення припливу повітря до місця горіння і самогоріння.

При виникненні пожежі на виробництві у першу чергу треба повідомити пожежну команду, а потім сміливо вступати у боротьбу з вогнем.

Для гасіння пожеж застосовуються: вода, пісок, вогнегасники і інші підручні засоби. Крім цих засобів треба застосовувати підготовлений протипожежний інвентар, пінні, порошкові і вуглекислотні вогнегасники, а також підручні матеріали, що мають вогнегасну дію.

Бензин, гас, різні органічні масла і розчинники, палаючу електропроводку водою гасити не можна, їх слід гасити за допомогою пінних і порошкових вогнегасників, шляхом засипання піском і землею, а якщо вогнище пожежі невелике - накрити його брезентовим покривалом, важкою тканиною чи одягом, змоченим водою. Палаючу електропроводку гасити можна лише впевнившись, що з неї знята напруга.

Треба бути уважним при наявності обвислих проводів: не з'ясувавши, що провід знеструмлено, слід вважати його під напругою і вживати відповідні заходи безпеки.

У зонах можливих затоплень на місцевості слід додержуватись встановленого порядку, зайняти підвищені місця. При рятувальних роботах необхідно виявляти витримку і самовладання, суворо дотримуватись вимог рятувальників. Не можна переповнювати рятувальні засоби (катери, човни, плоти), оскільки це загрожує безпеці рятувальників і врятованих. Потрапивши у воду, слід скинути із себе важкий одяг і взуття, відшукати поблизу плаваючі чи підвищені над водою предмети, скористатися ними до отримання допомоги.

На кожній ділянці аварійних робіт виставляється охорона і спостерігачі, а біля небезпечних місць встановлюється огорожа і вивішуються плакати з попередженнями про небезпеку.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Для організації робіт щодо ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійних лих утворюються Державні комісії з надзвичайних ситуацій - ДКНС. ДКНС діють при Кабінеті міністрів країни, в областях, містах, регіонах як на постійній основі, так і у випадку виникнення НС. До їх функцій входить забезпечення постійної готовності до дій аварійно-рятувальних служб, контроль за розробкою та реалізацією заходів з попередження можливих аварій і катастроф. Усі завдання з ліквідації НС виконуються по черзі у максимально короткі строки.

У першу чергу вирішуються завдання щодо термінового захисту населення, запобігання розвитку чи зменшення впливу НС і завдання з підготовки та виконання рятувальних та інших невідкладних робіт. З цією метою виконуються:

- сповіщення населення про небезпеку чи загрозу небезпеки;
- евакуація людей та тварин із небезпечних зон, використання засобів профілактики захворювань, травматизму, надання медичної та іншої допомоги;
- локалізація аварій, зупинка чи зміна технологічного процесу, попередження і гасіння пожеж;
- приведення в готовність органів управління, сил і засобів для рятувальних робіт, ведення розвідки в осередках ураження, оцінка ситуації, що склалася.

Рятувальні та інші невідкладні роботи починаються одразу ж у міру готовності сил та засобів для їх проведення, ведуться безперервно з необхідною заміною рятувальників і ліквідаторів при дотриманні техніки безпеки та заходів перестороги.

Наступними, вирішуються завдання щодо забезпечення життєдіяльності населення в районах, що постраждали внаслідок аварії, катастрофи чи стихійного лиха.

Проводиться відновлення зруйнованого житла, спорудження тимчасових будівель (намети, землянки, навіси тощо), відновлення енерго- та водозабезпечення, ліній зв'язку, об'єктів комунального обслуговування. Також здійснюються санітарне очищення осередку ураження, забезпечення людей продуктами харчування, предметами першої необхідності та ін. Одночасно розпочинаються роботи з відновлення функціонування уражених об'єктів.

Багато видів НС можна прогнозувати, що дає можливість завчасно спланувати основні заходи з ліквідації їх наслідків. Проведення робіт за підготовленим планом (відкорегованими згідно з реальною ситуацією) дозволить значно прискорити ці роботи, зменшити масштаб наслідків аварії, катастрофи.

Сутність рятувальних та інших невідкладних робіт — це усунення безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей, відновлення життєзабезпечення населення, запобігання або значне зменшення матеріальних збитків. Рятувальні та інші невідкладні роботи включають також усунення пошкоджень, які заважають проведенню рятувальних робіт, створення умов для наступного проведення відновлювальних робіт. РІНР поділяють на рятувальні роботи і невідкладні роботи.

До рятувальних робіт відносяться:

- розвідка маршруту руху сил, визначення обсягу та ступеня руйнувань, розмірів зон зараження, швидкості і напрямку розповсюдження зараженої хмари чи пожежі;
- локалізація та гасіння пожеж на маршруті руху сил та ділянках робіт;
- визначення об'єктів і населених пунктів, яким безпосередньо загрожує небезпека;
- визначення потрібного угруповання сил і засобів запобігання і локалізації небезпеки;
- пошук уражених та звільнення їх з-під завалів, пошкоджених та палаючих будинків, із загазованих та задимлених приміщень;
- розкриття завалених, захисних споруд та рятування з них людей;
- надання потерпілим першої допомоги та евакуація їх (при необхідності) у лікувальні заклади;
- вивіз або вивід населення із небезпечних місць у безпечні райони;
- організація комендантської служби, охорона матеріальних цінностей і громадського порядку;
- відновлення життєздатності населених пунктів і об'єктів;
- пошук, розпізнавання і поховання загиблих;
- санітарна обробка уражених;

зnezараження одягу, взуття, засобів індивідуального захисту, територій, споруд, а також техніки;

соціально-психологічна реабілітація населення.

До невідкладних робіт відносяться:

прокладання колонних шляхів та улаштування проїздів (проходів) у завалах та на зараженій території;

локалізація аварій на водопровідних, енергетичних, газових і технологічних мережах;

ремонт та тимчасове відновлення роботи комунально-енергетичних систем і мереж зв'язку для забезпечення рятувальних робіт;

зміцнення або руйнування конструкцій, які загрожують обвалом і безпечному веденню робіт;

Рятувальні та інші невідкладні роботи здійснюються у три етапи. На першому етапі вирішуються завдання:

щодо екстреного захисту населення;

з запобігання розвитку чи зменшення впливу наслідків;

з підготовки до виконання робіт.

Основними заходами щодо екстреного захисту населення є:

оповіщення про небезпеку;

використання засобів захисту;

додержання режимів поведінки;

евакуація з небезпечних у безпечні райони;

здійснення санітарно-гігієнічної, протиепідемічної профілактики і надання медичної допомоги;

локалізація аварій;

зупинка чи зміна технологічного процесу виробництва;

попередження (запобігання) і гасіння пожеж.

На другому етапі проводяться:

пошук потерпілих;

витягання потерпілих з-під завалів, з палаючих будинків, пошкоджених транспортних засобів;

евакуація людей із зони лиха. аварії, осередку ураження;

надання медичної допомоги;

санітарна обробка людей;

зnezараження одягу, майна, техніки, території;

проведення інших невідкладних робіт, що сприяють і забезпечують здійснення рятувальних робіт.

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВИЖИВАННЯ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ У РАЗІ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Під надзвичайними ситуаціями розуміється стихійне лихо, виробнича аварія, екологічна катастрофа, соціально-політичні конфлікти. Але якщо діям в умовах природних чи техногенних екстремальних ситуацій присвячено досить багато наукових розробок, положень, інструкцій, нормативів, то проблема поведінки особи в умовах соціально-політичних та державно-управлінських конфліктів, що в сучасних умовах стає актуальнішою, розкрита недостатньо. За невизначеністю ситуації, рівнем ризику, психічною нестійкістю, з такими екстремальними ситуаціями, як землетрус, паводок чи цунамі, необхідно порівнювати мітинги, демонстрації та введення надзвичайного стану.

До основних особливостей масових демонстрацій та мітингів належать наступні:

- крайній популізм - простота лозунгів, вимог, рішень;
- обов'язкова наявність так званих дій, які об'єднують (згуртовують) людей, перетворюючи їх у масу, натовп (організатори використовують наступні прийоми: колективне покачування, взявшись за руки, скандування коротких лозунгів, загальний спів, підстрибування, оплески);
- практично повне відключення аналізаторських функцій психіки окремої людини, обов'язкова атмосфера сьогоднішньої перемоги, під якою розуміється сам факт проведення мітингу, спільне подолання певних перепон тощо;
- різке зростання полярних емоційних оцінок і реакцій: від яскраво вираженої ненависті до «чужих» ідей і людей, до некритичної любові до «своїх».

Збираючись на мітинг, необхідно знати, чи санкціонований він. Якщо мітинг заборонений, то це екстремальна ситуація з самого початку. Але навіть коли мітинг санкціонований, необхідно виконувати деякі правила безпеки, які державні службовці повинні знати, зокрема:

- залишити дітей вдома;
- взяти з собою посвідчення особи;
- застебнути на одязі усі гудзики;
- обійтися без краватки, кашне, сумки;
- не брати з собою колючих чи ріжучих предметів, скляного посуду;
- без крайньої необхідності не брати плакати на жердинах чи палицях (їх можуть використати як зброю і як зброю можуть кваліфікувати працівники правоохоронних органів);
- зняти з одягу різні знаки і символіку;
- якщо ви не журналіст, то краще обійтися без фотоапарата чи камери.

На мітингу необхідно постійно прогнозувати події. Це основний інструмент безпеки. Так, дуже важливо постійно спостерігати за станом людського натовпу, становищем на флангах, маневрами сил охорони порядку.

Не потрібно наближатися до агресивно налаштованих груп, стояти біля контейнерів зі сміттям, картонних коробок, дитячих колясок без господаря, наступати на кульки чи пакети. Невідомо, що в них лежить і коли підірветься.

Якщо поліція розпочала операцію з розсіювання натовпу або виникла сутичка з хуліганами, не потрібно втрачати спокою і контролю над собою. Головне - не робити різких рухів, не кричати і не бігти. Усім своїм виглядом необхідно демонструвати миролюбство.

Під час розсіювання натовпу можлива панічна втеча, характерними рисами якої є:

- завжди спрямована від небезпеки;
- люди не намагаються будь-яким чином вплинути на хід подій;
- напрямок втечі ніколи не буває випадковим: людина біжить або відомою дорогою, або рухається в масі тих, які біжать;
- за своїм характером панічна втеча є асоціальним явищем, у цей момент люди раптово стають джерелом небезпеки один для одного;
- людина, охоплена панікою, часто перебільшує реальну небезпеку, щиро вірить, що стан вкрай небезпечний (панічна втеча припиняється, коли людина думає, що знаходиться поза небезпечною зоною);
- людина, охоплена панікою, погано усвідомлює, але її думки не є нерозумними (проблема скоріше в тому, що вона не шукає альтернативних рішень і не бачить деталей свого рішення, інколи - головних, як у типовому для пожеж випадку: стрибок із смертельно високої висоти).

Найкращий спосіб уціліти в натовпі - обійти його, а коли це неможливо - у будь-якому випадку не йти проти нього. Якщо ж натовп втягнув у себе, необхідно остерігатися як його країв, так і середини, уникаючи всього, що не рухається. Головне - не впасти, а якщо впали, то необхідно закрити голову руками, підтягти під себе ноги і ривком негайно вставати.

Введення надзвичайного стану.

На час введення надзвичайного стану можуть, як правило, встановлюватися наступні обмеження:

- особливий режим виїзду та в'їзду;
- обмеження свободи пересування територією, на якій введено надзвичайний стан;
- посилення охорони громадського порядку та об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення;
- заборона мітингів, вуличних демонстрацій, зборів, страйків, інших масових заходів;
- обмеження руху транспортних засобів.

Крім того, можуть вводитися й додаткові обмеження:

- комендантська година, тобто заборона знаходитися на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток та документів, які засвідчують особу, в установлені години;
- обмеження свободи друку та інших засобів масової інформації шляхом введення попередньої цензури; при цьому можливий тимчасовий арешт друкованої продукції до скасування надзвичайного стану, а також тимчасове вилучення звукопідсилюючої апаратури та розмножувальної техніки;
- призупинення, після відповідного попередження, діяльності політичних партій та масових рухів;
- перевірка документів у місцях скупчення громадян, а у виняткових випадках - при отриманні даних про наявність у них зброї;
- особистий огляд речей, житла та транспортних засобів;
- обмеження або заборона продажу зброї, отруйних речовин, спиртних напоїв (допускається тимчасове вилучення у громадян вогнепальної та холодної зброї, боєприпасів, отруйних і вибухових речовин, а у підприємств, закладів та організацій - навчальної воєнної техніки і радіоактивних речовин).

Особливий режим управління з державних причин вводиться в ніч із суботи на неділю або з неділі на понеділок (після стихійного лиха - залежно від обставин). Вранці на перехрестях і площах з'являються військові патрулі та бойова техніка.

Під охорону армії беруться найбільш значимі заклади: вокзали, телестудії, банки, редакції газет тощо. Під контролем буде телефонний та поштовий зв'язок (зокрема, можуть відключатися автоматичні міжнародні лінії). Можливе припинення виходу більшості газет. На особливий режим із змінами в програмах передач буде переведене радіомовлення та телебачення.

В особливому режимі можуть працювати фінансові установи. Скоріше за все, заняття у школах та вузах будуть відмінені. Необхідно продумати, з ким залишаться діти. Особливо це стосується працівників системи зв'язку, транспорту, постачання, виробничий режим яких може стати значно жорсткішим. Необхідно завжди мати при собі документи, так як при порушенні комендантської години громадяни без документів затримуються на строк до трьох діб.

Вищевикладене - тільки орієнтовний алгоритм дій. Усі надзвичайні ситуації - надзвичайні по-своєму. Але необхідно бути дуже обачливим та обережним, оскільки дії поліції і військових ведуться відповідно до чинного законодавства про введення

надзвичайного стану, який передбачає обмеження прав і свобод громадян, а також установ, підприємств та організацій.

ПРИНЦИПИ, СПОСОБИ ТА ЗАСОБИ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Захист населення - це комплекс заходів, спрямованих на попередження негативного впливу наслідків надзвичайних ситуацій чи максимального послаблення ступеня їх негативного впливу.

Основні принципи щодо захисту населення:

1. Захист населення планується і здійснюється диференційовано, залежно від економічного та природного характеру його розселення, виду і ступеня небезпеки можливих надзвичайних ситуацій;
2. Усі заходи щодо життєзабезпечення населення готуються заздалегідь і здійснюються на підставі законів держави.
3. При захисті населення використовуються усі наявні засоби захисту (захисні споруди, індивідуальні засоби захисту, евакуацію із небезпечних районів та інше).
4. Громадяни повинні знати основні свої обов'язки щодо безпеки життєдіяльності, дотримуватися установлених правил поведінки під час надзвичайних ситуацій.

Основні заходи щодо забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях:

1. Повідомлення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій та постійне його інформування про наявну обстановку.
2. Навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях.
3. Укриття людей у сховищах, медичний, радіаційний та хімічний захист, евакуація населення з небезпечних районів.
4. Спостереження та контроль за ураженістю навколишнього середовища, продуктів харчування та води радіоактивними, отруйними, сильнодіючими отруйними речовинами та біологічними препаратами.

ЕПІДЕМІЇ, ЕПІЗОТИЇ

Епідемії — це масове поширення інфекційних захворювань серед людей на значній території.

Епізотиї — це значне поширення хвороб тварин, що перевищує рівень захворювання в даному регіоні.

Важливою умовою захисту людей від епідемій є ефективні санітарно-епідемічні заходи, що спрямовані на зниження інфекційних захворювань і ліквідацію небезпечних хвороб.

Велике значення має раннє діагностування інфекційних хвороб тифу, дизентерії, кіру, поліомієліту, сибірської виразки, малярії, сапу, ящура та ін. Такі захворювання, як чума, холера, жовта пропасниця, віспа, гостра респіраторна хвороба COVID підлягають спеціальному обліку.

Для того, щоб ефективно захистити населення в період епідемії, треба мати необхідні засоби колективного та індивідуального захисту (вакцини, сироватки, бактеріограф, антибіотики), а також провести роботи по захисту води та їжі.

Зона епідемічного зараження включає район виникнення епідемії і район поширення, а також характеризується довжиною, глибиною і площею. Територія, в межах, якої виникли масові ураження людей та сільськогосподарських тварин, називається осередком біологічного ураження.

Для попередження поширення інфекції в осередку ураження встановлюється карантин. В районах, прилеглих до осередку біологічного ураження, вводиться режим обсервації.

Карантин — це система протиепідемічних і режимних заходів, що спрямовані на повну ізоляцію осередка і ліквідацію в ньому інфекційних захворювань. На зовнішніх кордонах карантинного району встановлюється охорона, регулюється рух. Забороняється вихід людей, вивіз речей та продуктів харчування. Вхід в район карантину дозволяється спеціальним формуванням і медичному персоналу.

Обсервація передбачає проведення ізоляційних лікувально-профілактичних заходів, що спрямовані на припинення розповсюдження інфекційних захворювань. До режимних заходів в районі обсервації відносяться: максимальне обмеження в'їзду і виїзду; заборона вивозу речей, які не пройшли знезаражування; посилення медичного контролю за продуктами харчування і водою, зменшення руху по зараженій території і інші заходи.

В зонах епідемій з самого початку їх виникнення проводяться заходи по знезаражуванню (дезинфекції), а також знищенню комах і гризунів (дезинсекція і дератизація).

\